

Коваленко А. В.,*кандидат юридичних наук, доцент,**завідувач кафедри цивільного права та процесу**Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ПРО ПРИСВОЄННЯ АВТОРСТВА (ПЛАГІАТ)

Анотація. Стаття присвячена питанням визначення юридичної характеристики категорії плагіату в аспекті необхідності реформування законодавства України, удосконалення національного інституту захисту прав авторів наукових досліджень. У статті досліджено проблему використання текстових запозичень без посилання на джерело, тобто плагіату. Визначено сучасний стан законодавства в аспекті боротьби з порушенням авторських прав і сформульовано рекомендації щодо його вдосконалення.

Ключові слова: плагіат, авторське право, наукові дослідження, юридична характеристика.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні спостерігається збільшення кількості наукових видань, де публікуються наукові дослідження вітчизняних вчених. Однією з причин цього явища є збільшення чисельності вищих навчальних закладів України. Попри це відзначається тенденція до зменшення кількості якісних наукових досліджень, у яких мали б розглядатися відповідні наукові проблеми та пропонуватися способи їх вирішення. Деякі автори використовують результати досліджень інших дослідників, видаючи при цьому їх за свої здобутки. Негативним аспектом, що, на жаль, існує в Україні, є відсутність належного рецензування наукових досліджень перед їх публікацією. Немає сумнівів у тому, що для забезпечення конкурентоздатності та авторитетності важливим завданням є забезпечення якості наукового дослідження.

Як результат такої безвідповідальної поведінки науковців в Україні існують випадки, коли результати запозичуються з праць інших вчених (плагіат), а компіляції чи перефразовані думки інших науковців публікуються під власним ім'ям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями плагіату у сфері наукових досліджень займалися такі вітчизняні вчені, як С.В. Бевз, В.О. Болілий, В.В. Войтко, Ю.А. Квашина, І.Д. Котляров, І.В.Кременовська, І.О. Ліннік, Л.А. Лупаренко, В.Б. Мокін, О.І. Поповський, Е.В. Шарапова, В.І. Шинкаренко та інші.

Мега статті – надання юридичної характеристики категорії плагіату.

Виклад основного матеріалу. Після проведення наукової роботи з певних питань виникає необхідність у формалізації отриманих досліджень, у результаті чого виникає науковий результат. Згідно з п. 22 ст. 1 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» науковий результат являє собою нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень і зафіксоване на носіях інформації. Він може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо. Автор дослідження після його створення

набуває право інтелектуальної власності, яке включає майнові та немайнові права на результат роботи, що закріплено главою 36 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ).

Відповідно до ст. ст. 423, 438 ЦКУ до немайнових прав відносять:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- право вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо;
- право забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору;
- право обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору;

– право на недоторканність твору.

Згідно зі ст. ст. 424, 440 ЦКУ майнові права складаються з:

- права на використання твору;
- виключного права дозволяти використання твору;
- права перешкоджати неправомірному використанню твору, у тому числі забороняти таке використання;
- інших майнових прав інтелектуальної власності, встановлених законом.

Набувши зазначених прав, автор має ряд можливостей щодо охорони та захисту об'єкта права інтелектуальної власності. Це може бути як судовий, так і позасудовий спосіб. Одним із найрозповсюдженіших способів порушення авторських прав на об'єкт права інтелектуальної власності є плагіат.

Розкриваючи цю проблему, слід визначитись з поняттям «плагіат». Відповідно до положень п. «в» ч. 1 ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» плагіат – це оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

Використання текстового матеріалу без посилання на автора призводить до нівелювання розвитку наукових досліджень і є підставою притягнення суб'єкта такого використання до відповідальності. Така відповідальність може бути як майнового характеру, коли відшкодовується шкода, завдана нелегітимним використанням, так і дисциплінарна. Слід зазначити, що до захисту авторських прав може вдатися не лише автор, але й треті особи.

Сучасна система навчальних закладів України дуже розгалужена. Кількість вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) на сьогодні складає 802, а це призводить як до погіршення якості освіти, так і до порушень авторських прав з боку студентів і викладачів, які прагнуть використати чужі наукові праці для особистих потреб.

В Україні визначення плагіату закріплене в Законі України «Про авторське право і суміжні права», згідно зі ст. 50 якого плагіат – це оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього

твору [2]. Виходячи з наведеного визначення, можна виділити такі ознаки плагіату.

По-перше, плагіат насамперед порушує немайнові права автора, а саме право авторства. Відповідно до визначення плагіату, закріпленого в законі, плагіат – це привласнення авторства на чужий твір. Право авторства та право на ім'я є важливими немайновими правами, якими наділяється автор твору. Порушення немайнового права авторства може виражатися або у відсутності посилання на автора під час використання твору, або у присвоєнні власне твору. Саме другий випадок порушення права авторства є ключовою ознакою плагіату. Тому важливою умовою визнання неправомірного використання твору плагіатом є привласнення авторства.

По-друге, обов'язковою умовою визнання неправомірного використання твору плагіатом є оприлюднення (опублікування) твору, у якому використаний об'єкт авторського права без вказівки даних про його автора. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» оприлюдненням твору визнається здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо. Опублікуванням визнається, зокрема, випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права примірників твору в кількості, здатній задовольнити з урахуванням характеру твору розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майнову оренду, побутовий або комерційний прокат, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, коли будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

Для визнання неправомірного використання твору достатнім є використання його частини. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» частина твору, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як твір. Умовою правової охорони частини твору, виходячи з положень закону, є можливість самостійного її використання. З огляду на те, що мова йде про частину твору, умовою охорони є також її творчий характер і вираз в об'єктивній формі (як основні умови охороноздатності будь-якого твору).

У зарубіжних країнах захист немайнових прав на авторство має й інші ознаки. Так, згідно з Цивільним кодексом Республіки Білорусі частина твору (включаючи його назву), яка задовольняє вимогам пункту 1 ст. 992 і може використовуватися самостійно, є об'єктом авторського права [3]. За п. 1 ст. 992 авторське право поширюється на твори науки, літератури та мистецтва, які є результатом творчої діяльності, незалежно від призначення та способу їх вираження.

У цивільному законодавстві Російської Федерації акценти зміщені на інші ознаки частини твору. Так, відповідно до Цивільного кодексу Російської Федерації авторські права поширюються на частини твору, його назву, персонажа твору, якщо за своїм характером вони можуть бути визнані самостійним результатом творчої праці автора і виражені в будь-якій об'єктивній формі, у тому числі й у письмовій та усній формі, у формі зображення, у формі звуку – чи відеозапису, в об'ємно-просторовій формі [4, ст. 1259].

У законодавстві про авторське право інших держав категорія «плагіат» не вживається. Водночас у кримінальних кодексах окремих держав встановлена відповідальність за привласнення авторства, яке є плагіатом. Так, кримінальна відповідальність за

привласнення авторства передбачена в кримінальних кодексах Республіки Білорусі (ст. 201) Республіки Молдови (ст. 185-1), Республіки Вірменії (ст. 158), Республіки Казахстан (ст. 184) [6].

Спільними ознаками є те, що замість категорії «плагіат» у кримінальних кодексах указаних країн використовується категорія «привласнення авторства», проте ознаки такого порушення авторських прав є тотожними з плагіатом. Основною умовою притягнення порушників до кримінальної відповідальності за плагіат є заподіяння збитків у розмірі, встановленому в кримінальному законодавстві.

Погоджуємось з тим, що поряд із соціальними зобов'язаннями важливе завдання держави – це забезпечення безпеки громадян і суспільства [7, с. 139].

Вважаємо необхідною криміналізацію діяння, пов'язаного з присвоєнням авторства, за аналогією з іншими порушеннями авторського права, закріпленими ст. 176 Кримінального кодексу України. Причинами внесення таких змін є не тільки матеріальні збитки, завдані автору незаконним використанням твору, а й шкода суспільним відносинам в аспекті розвитку науки, освіти та культури.

Варто зазначити, що досі в Україні не передбачено створення єдиної автоматизованої системи, призначенням якої була б перевірка наукових досліджень на запозичення, у яких відсутні посилання на джерела, а також на використання синонімів. Однією з причин цього є неналежне фінансування освітньої та наукової сфер України. У науковій літературі визначається, що автори, наукові керівники, рецензенти та редакційні колеги зобов'язані виявляти плагіат у науковому дослідженні. Так, науковим виданням України необхідно дбати про оригінальність наукових досліджень, відмовляючи при цьому безвідповідальним порушникам авторського права в публікуванні його дослідження [6, с. 65].

Висновок. У сучасних умовах в Україні відсутнє належне правове регулювання запобігання плагіату наукових досліджень. Нагальним є вирішення питань розробки єдиної автоматизованої системи з перевірки наукових досліджень на запозичення, а також визначення нормативів із визнання наукових досліджень плагіатом.

Крім цього, пропонуємо внести зміни до Кримінального кодексу України, а саме до ст. 176, доповнивши її ч. 1 у такій редакції: «Присвоєння авторства (плагіат), незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а також незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо– та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, караються штрафом від 200 до 1 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк».

Література:

1. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
3. Гражданский кодекс Республики Беларусь / Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=НК9800218&p2=%7BNRPA%7D>.

4. Гражданский кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.consultant.ru/online/>.
5. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=НК9900275&p2=%7BНРРА%7D>.
6. Кременовська І.В. Плагіат у наукових публікаціях: методи виявлення та викорінення / І.В. Кременовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2015_11/09_kremenovska.pdf
7. Коваленко Н.В. Правовий режим антитерористичної операції / Н.В. Коваленко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 2. – Т. 2. – С. 135–141.

Коваленко А. В. О присвоении авторства (плагиате)

Аннотация. Статья посвящена вопросам определения юридической характеристики категории плагиата в аспекте необходимости реформирования законодательства Украины, усовершенствования национального института защиты прав авторов научных исследований. В статье ис-

следована проблема использования текстовых заимствований без ссылки на источник, то есть плагиата. Определено современное состояние законодательства по борьбе с нарушением авторских прав, сформулированы рекомендации по его совершенствованию.

Ключевые слова: плагиат, авторское право, научные исследования, юридическая характеристика.

Kovalenko A. About assigning authorship (plagiarism)

Summary. The article focused on the question of the definition of legal characteristics categories plagiarism in the aspect of necessity of reforming legislation in Ukraine, improvement national rights protection institute scientific research. The paper studies the problem of the use of text loans without reference to the source, that is plagiarism. Defined by the current state of legislation to combat copyright infringement and made recommendations for its improvement.

Key words: plagiarism, copyright, research, legal description, scientific publications.